

ESSAY. GEEN TIJD OM ONGELUKKIG TE ZIJN

Migrantenmeisjes in en uit Zuid-China

Mijmeringen over keuzeonderwerp

Mijn keuze om migratie in China te bespreken vanuit de realiteit en beleving van een specifieke groep migranten, te weten fabrieksmeisjes (*dagongmei*), zijdespinsters en mijn persoonlijke migratietraject is weloverwogen. Migratie in China op macro-niveau is rijk gedocumenteerd. Allerlei cijfermateriaal, tendensen, regionale patronen van herkomst, favoriete bestemmingen en regelgeving op vlak van vestiging en arbeid zijn voorhanden. In deze analyses ontbreekt echter elke vorm van individuele portrettering als jongeman, juffrouw of meisje. Vandaar de verbijzondering van het onderwerp naar de belevingswereld van de mensen zelf.

Als antropologe en als Belgisch Chinese uit de tussengeneratie ben ik vooral geïnteresseerd in het menselijk verhaal van migranten, en dat van vrouwen en meisjes. Dit vraagt om meer uitleg. Antropologen, in tegenstelling tot veel andere sociale wetenschappers die vaak vertrekken vanuit hypothesen en onwrikbare paradigma's, laten de mensen die bestudeerd worden zelf aan het woord. Het bestudeerde subject bepaalt grotendeels de inhoud, de richting en de sfeer van het onderzoek. Het zijn ook antropologen, die het concept van het 'alledaagse multiculturalisme' gelanceerd hebben om de toenemende complexiteit in de straten en wijken van steden beter te begrijpen. In het verlengde daarvan kan ook mijn persoonlijke migratie-ervaring een bijkomend hulpmiddel zijn om de drijvende krachten en processen van migratie beter te doorgronden, naast mijn formele opleiding als sinologe en antropologe.

Recente werken van (Chinese) auteurs als Chang (2009), Ma & Tse (2004), Pun (2005), Zhang (2001), en anderen brengen een meer geïndividualiseerd beeld van de nieuwe generatie arbeid(st)ers. De alerte lezer zal opgemerkt hebben dat deze auteurs allen van Chinese afkomst zijn. Dit is niet verwonderlijk omdat in de Chinese cultuur de mens en intermenselijke relaties centraal staan. Het leven van de hier behandelde fabrieksmeisjes – vaak minderjarige kind-dochters, die voor hun uittocht naar de stad nimmer een voet buiten het eigen dorp gezet hebben – bevat alle ingrediënten voor een typisch familiedrama in het feodale China van weleer. Denk gerust aan *Wilde Zwanen* voor de Westerse lezer en *Oshin* voor de Aziatische tegenhanger. Het verschil is dat deze fabrieksmeisjes niet meer leven in het China van Pearl Buck maar wel in een China dat zich blakend van zelfvertrouwen opwerkt tot een grootmacht.

De ironie wil dat de economische opmars grotendeels bewerkstelligd wordt door deze fabrieksmeisjes. Vrouwen en meisjes maken ongeveer een derde uit van de totale groep migranten. Nochtans zijn er vele condities, die erop wijzen dat hun migratie-avontuur fataal kan aflopen. Ze zijn broos op velerlei wijze: als minderjarig meisje, als laaggeschoolde werkster, als iemand uit het platteland met 'ruwe manieren' en met onvoldoende kennis van de standaardtaal (*putonghua*) en het Kantonees, de taal van de lokale bazen. Bij gebrek aan een sociaal netwerk in de nieuwe omgeving, zijn ze

volkomen op zichzelf aangewezen. Maar terwijl sommigen (Pun 2005) hun kwetsbare positie benadrukken, schetsen anderen (Chang 2009) een beeld van weerbare meisjes, die de migratie naar de stad overleven en soms met glans.

Kwetsbaar of weerbaar, hoe is de toenemende stroom van meisjes te verklaren, die hun geluk beproeven in de grote onbekende stad zonder enige notie van de levenswijze en attitudes van stadsmensen? Wie zijn deze meisjes? Wat drijft hen? Hoe passen ze zich aan de nieuwe omgeving aan? Hoe gaan ze om met tegenslagen? En vooral hoe gaan ze om met de overgang van meisje naar volwassenheid in een ongestuurde omgeving ver weg van familie en moederziel alleen op de wereld?

Zuid China is de migratieregio bij uitstek. Chinezen in alle uithoeken van de wereld zijn tot voor kort bijna allen (of alleszins hun voorouders) afkomstig uit dit gebied. Zo ook de zijdespinsters in de Chinese Parelrivierdelta en mijn eigen familie. De zijdespinsters in de negentiende eeuw delen in vele opzichten een gelijkaardige levensloop als de fabrieksmeisjes nu. In het traditionele China hadden vrouwen beduidend minder vrijheid dan mannen. Vrouwen kregen een tweederangs rol toebedeeld, maar door betaald werk te verrichten ontsnapten ze aan het huwelijk dat ze ervoeren als een dwangbuis. Toen de zijde-industrie in de jaren 1930 in een crisis terechtkwam, kozen ze zoals zoveel Chinese mannen vóór hen voor uitwijking – als internationale *nannies* avant la lettre. Deze *amahs* hebben vele kinderen van goeude Chinese en Westerse families in Zuidoost Azië grootgebracht. Omwille van hun loyaliteit en toewijding worden ze ook *superior servants* (Gaw 1988) genoemd.

Mijn familie migreerde uit Hongkong toen ik zelf een ukje was van zes. Door een samenloop van omstandigheden en kansen kreeg ik op latere leeftijd de mogelijkheid zelf uit te wijken. Na mijn universitaire studie in het midden van de jaren tachtig wou ik weg uit het sombere België en Europa. Ik herinnerde me die periode als een troosteloos, grijs en grauw tijdperk. Enigszins opgezweept door de berichtgeving over de *Pacific age* of de opkomst van de Westkust van Amerika en de Aziatische tijgers en behept met jeugdige karaktertrekken als blind vertrouwen in het eigen lot, naïviteit in combinatie met hybris ben ik eerst naar China en vervolgens naar Californië uitgeweken op zoek naar kennis en zelfontplooiing, kortom op zoek naar mezelf.

Massamobiliteit

Tijdens het maoïstisch bewind (1949-1978) ontnam de Chinese overheid na een beginfase van verstedelijking en bewegingsvrijheid haar onderdanen het recht op vrije vestiging en vrijwel alle andere rechten van het individu. Massa-campagnes werden gelanceerd om Han-Chinese stadsmensen aan te porren hun leven uit te bouwen in de westelijke provincies, waar vele minderheden gevestigd zijn. Han-Chinezen maken de meerderheid van de Chinese bevolking uit. Ze zien zichzelf als de dominante inheemse groep Chinezen. Doorgaans waren zij niet erg happig om naar West-China te trekken. Het ‘Wilde’ Westen lag te veraf van de welvarende Chinese oostkuststeden. Bovendien worden etnische minderheden in het publieke leven vaak voorgesteld als ‘achterlijk’ en ‘barbaars’. In 1958 stelde de overheid een registratiesysteem in waarbij iedereen een woonplaats toebedeeld kreeg, in de stad of op het platteland. Stedelingen kregen van de overheid werk, huisvesting en rantsoenbonnen voor etenswaren en andere benodigdheden. Plattelanders kregen geen toegang tot deze voorrechten. Vanaf de jaren 1980

is dit beleid grotendeels ongedaan gemaakt. Aan het eind van de jaren 1970 begonnen boeren in de provincie Anhui een deel van hun opbrengst te verkopen op lokale marktsteden. Geleidelijk aan werden boeren financieel sterker en konden ze in het eigen onderhoud voorzien. Dit experiment, dat indruiste tegen het communistische principe van communes, vond snel navolging. In 1984 erkende de overheid deze praktijk. Via een regeringsdecreet mochten boeren zich vestigen in deze kleine marktsteden. Verhuizen werd vanaf toen wettelijk toegelaten.

Interne migratie kwam snel op gang. Een aanzwellende groep jongeren uit de westelijke provincies kocht een enkele reis treinticket, richting oostelijke en zuidoostelijke kust op zoek naar werk, fortuin en geluk (Bakken 1998; Davin 1999). Guangdong, Zhejiang, Shanghai, Fujian evenals de hoofdstad Beijing stonden hoog op het verlanglijstje van interne migranten (Gao 2004). In 1990 telde het land zestig miljoen arbeidsmigranten. Tegenwoordig is dat aantal fenomenaal gestegen tot 130 miljoen. Ze vertegenwoordigen de grootste migratie in de menselijke geschiedenis, drie maal groter dan de Europese uitwijking naar Amerika in de loop van een eeuw. In de metropolen van Beijing en Shanghai werken migranten op velerlei plaatsen: fabrieken, restaurants, liften, bezorgdiensten, bordelen, kapsalons, etc. Aan de Parelrivierdelta, ook de industriële *hub* van de wereld genoemd, waar het merendeel van de fabrieken zijn, werken ze overwegend aan de montagebanden, die uiteenlopende producten maken – van vitamines tot schoenen, handtassen, mobiele telefoons, seksspeeltjes, enz.

De meeste buitenlanders zijn vertrouwd met steden als Guangdong en Shenzhen maar minder met Dongguan. Dongguan is nochtans belangrijk geweest in de recente geschiedenis van China. Het is de ongekroonde hoofdstad van de Chinese moderniteit in twee opzichten: de historische en de ‘handtassenmoderniteit’. Het is ook de plaats waar de Chinees Amerikaanse journaliste Leslie Chang (2009) gedurende twee jaar veldwerk verrichtte.

In de zomer van 1839 werd in Humen, een gemeente van Dongguan 20.000 kisten opium openlijk verbrand door de keizerlijke commissaris Lin Zexu. Dit was een openlijke oorlogsverklaring van de Qing dynastie aan de Engelsen, die tot dusver massaal opium invoerden in China. Dit incident heeft geleid tot de Eerste Opiumoorlog, die werd beslecht in het nadeel van China. In het verdrag van Nanjing werd Hongkong afgestaan aan Groot-Brittannië. Verscheidene havens werden verplicht zich open te stellen voor internationale handel. Europeanen verkregen ook commerciële en juridische voorrechten in China. Deze periode is in Chinese geschiedenisboeken voorgesteld als het begin van de moderniteit, waarbij op bruuske wijze een eind werd gemaakt aan het eeuwenoude Chinese systeem van keizerlijke dynastieën. In deze confrontatie met het Westen heeft China zwaar gezichtsverlies geleden in de wereldgemeenschap, gevolgd door een lange periode van chaos en wanbeheer tot de oprichting van de Volksrepubliek China in 1949.

Naast de historische moderniteit, is er ook de zogenaamde ‘handtassenmoderniteit’ of de economische doorbraak van China. In 1978 opende Taiping Handbag Factory uit Hongkong de eerste buitenlandse fabriek in Dongguan. Deze fabriek diende als voorbeeld voor vele andere en kende massale navolging. Niet lang erna heeft de overheid vier speciale economische zones (SEZ’s) opgericht in Zuid China, met Shenzhen als de grootste en bekendste stad. Deze SEZ’s waren bedoeld als laboratoria voor

Afbeelding 1: Stad als site van opportuniteit. Foto Yang Junpo.

handelsmethoden uit de vrijmarkteconomie. Ze richtten zich vooral op technologie en vernieuwing vanuit Hongkong en het Westen. Investeerdere uit het nabije Hongkong en uit het Westen vonden snel hun weg naar deze zones. Dongguan maakte geen deel uit van dit nationaal experiment. De stad heeft daarentegen een organische groei gekend. Ze deinde uit met steeds meer nieuwe fabrieken, die veelal laagtechnologische producten vervaardigden. Dit had een aanzienlijk aanzuigefect op Chinese jongeren in het achterland met weinig werk omhanden en zonder enig toekomstperspectief. In de stad was er een grote vraag naar goedkope en wendbare werkkrachten. Het werk aan montagebanden kon door ieder gedaan worden, zonder technische voorkennis, maar vooral meisjes vonden er hun weg naartoe. Ze maken nu 70 percent uit van het totale aandeel montagearbeiders.

In de Chinese volksmond is interne migratie beter bekend als ‘de pauw die naar het Oosten en het Zuiden vliegt’ (*kongque dong nan fei*). Helaas, ondanks de kleur en de kracht van de uitzwermende pauw wacht jonge, vrouwelijke immigranten een Spartaans leven in de stad, waar de plaatselijke bevolking hen minacht als ‘buitenstaanders’ (*waidiren*). In officiële rapporten, wetenschappelijke artikelen en mediabeelden in China en in het buitenland worden ze als ‘drijvende bevolking’ (*liudong renkou*) gereduceerd tot een grijze amorfe massa zonder enig individualiteit. Een oneindig mensenmassa in treinstations tijdens Chinees Nieuwjaar lijkt het enig beeld dat wij ons kunnen vormen van deze migranten. Lange tijd ontlieden migranten de politie. Mensen zonder vergunning werden beboet of naar huis teruggezonden. De overheid was traag in het erkennen van deze massamobiteit en hun bijdrage aan de economie. Aanzien als ‘voetnoten van China’s economisch mirakel’ (Ma & Tse 2004) zijn ze nochtans

rechtstreeks verantwoordelijk voor de steile opgang van China als fabriek en uitzendkantoor van de wereld. Pas in 2003 kwam een eind aan hun onzekere situatie toen de staatsraad een document uitvaardigde, waarin migratie werd erkend als de sleutel tot de nationale ontwikkeling.

Weggaan (*chugu*) als een weg naar onafhankelijkheid en zelfontplooiing

In de Europese verbeelding staat migratie voor ontworteling, vervreemding en ontmenselijking. Mensen worden gedwongen tot migratie door oorlogen, ecologische rampen, de ineenstorting van de maatschappelijke structuren, vervolging in eigen land, enzovoort. Onvrijwillige migratie is inderdaad de realiteit voor vele migranten. Vaak lopen ze fysieke en psychische schade op. Deze alomtegenwoordige zienswijze verdringt echter een andere dimensie van de migratierealiteit, namelijk vrijwillige migratie van hoopvolle mensen die uitwijken om elders een beter leven op te bouwen. De massa-migratie van Europeanen en anderen naar de nieuwe wereld in de negentiende eeuw is een schoolvoorbeeld van de hoop op een beter bestaan door migratie. Migratie wordt in de Chinese taal ook omschreven als *da tianxia* (het rijk veroveren). Weggaan is niet langer een drama met traumatische gevolgen maar een opportuniteit die kan leiden tot welvaart en *empowerment*.

In de lente van 1986 was ik ingeschreven in het Yale-in-China Programme aan de Chinese Universiteit van Hongkong. Dat was niet gepland. Ik wou eerst een volledig academiejaar studeren in Beijing om vervolgens verder te studeren in Amerika. In december 1985 werd ik erg ziek in Beijing. Twee weken lang lag ik te ijlen in mijn kamer zonder verwarming en zonder de nodige medische begeleiding. Ondanks de goede zorgen van mijn kamergenote Lin Lingli, een Japanse van Chinese afkomst, werd ik niet beter. Ik besloot toen China te verlaten. Ik keerde echter niet terug naar België maar nam een vliegtuig richting Hongkong. Mijn ouders hadden in het dorp Fanling een huis, waar ik terecht kon. Eenmaal aangekomen en genezen moest ik nadenken over de concrete invulling van mijn leven. Na wat onderzoek ontdekte ik het Yale-in-China Programma aan de Chinese Universiteit van Hongkong. Ik wou kost wat kost deze opleiding volgen omdat het naadloos aansloot bij mijn Amerika-plan. Aangezien het programma reeds van start was gegaan, had ik de aanbeveling van de Belgische consul nodig om voorsnood toegelaten te worden. Het lukte, en ik studeerde er hedendaagse Chinese maatschappij en Chinese politiek. Het idee om in Amerika te studeren was reeds in me opgekomen tijdens de eerste maanden in Beijing, waar ik vele Chinese Amerikanen heb ontmoet. Hoe meer ik erover nadacht, hoe aantrekkelijker en reëler het werd. De gedachte begon meer concrete vormen aan te nemen tijdens mijn studieverblijf in Hongkong. De lokroep van Amerika resoneerde krachtig in de verschillende werelden waarin ik toen vertoefde. In mijn studententijd in de eerste helft van de jaren 1980 aan de KU Leuven stond Amerika torenhoog aangeschreven. In mijn Chinese thuisomgeving, was de Chinese diasporagemeenschap in Amerika het baken van moderniteit en beschaving. Wie echt slaagt in het leven, is iemand die gestudeerd heeft aan prestigieuze Amerikaanse universiteiten zoals Harvard, Yale, Stanford, MIT, enzovoort. Voortgaande op een redelijk vage voorkennis over Amerika en het Amerikaanse academisch systeem en met een flinke dosis jeugdige overmoed heb ik een aanvraag ingediend voor Yale, University of California Berkeley and Hawaii University.

Tot mijn grote verbazing en vreugde – want ondanks mijn jeugdige overmoed had ik veel twijfels over mezelf – werd ik aanvaard in alle drie de instellingen. Ik herinner me als vandaag hoe ik me voelde bij het openen van de brief uit UC Berkeley. Ik opende niet alleen een brief maar ook een nieuw te ontdekken wereld, vol mogelijkheden en kansen. Superspannend maar tegelijk ook beangstigend.

De uitwijking van de fabrieksmeisjes uit het platteland naar de stad in China (Pun 2005; Chang 2009) past in het kader van de vrijwillige migratie. De generieke roepnaam *dagongmei* verwijst naar ‘meisjes’ (letterlijk betekent *mei* jongere zus) die ‘een klus klaren’ (*dagong*). De term heeft een connotatie van minderwaardigheid. Het zijn geen volwaardige werkers, hun banen zijn tijdelijk en nietsbetekenend. De term ‘mei’ of jongere zus heeft ook een denigrerende ondertoon wegens de lage sociale status van meisjes en zusjes in het Chinese patriarchaal systeem. Hoewel er formele gelijkheid is in de regelgeving, is er in de realiteit nog steeds ongelijkheid tussen man en vrouw in China – weliswaar minder in steden zoals Beijing en Shanghai maar des te meer op het platteland, waar deze meisjes vandaan komen. Ouders verkiezen een zoon boven een dochter. In het traditionele denken, dat nog steeds diepgeworteld is in de hoofden van vele Chinezen, zorgt de zoon voor de continuïteit van de familie, terwijl meisjes na het huwelijk de ouderlijke familie verlaten om zich volledig in te zetten in de schoonfamilie als echtgenote, moeder, schoonmoeder en grootmoeder, tenminste als alles goed verloopt.

Toen ik zelf in 1963 als vijfde kind van de familie Pang werd geboren, zou mijn vader de opmerking gemaakt hebben: alweer een dochter. Tot dusver was er een alternerende opvolging jongen/meisje in de familie: het oneven getal was mannelijk en even getal vrouwelijk, totdat kind nr. 5, ik dus, die orde verstoorde. Ook in de volkstaal komt de ongelijkheid tussen jongens en meisjes op brutale wijze tot uiting. In het dorp waar ik opgroeide in Hongkong herinner ik me dat jongens werden aangesproken als ‘langlevende zoons’ en meisjes als ‘kortlevende dochters’.

Daarom bevoordelen vele ouders hun zoons. Ouders sporen hun zoons aan om te studeren. Ze keren als ze gehuwd zijn met hun vrouw terug naar het ouderlijk huis. Meisjes laten studeren wordt aanzien als een slechte investering, een verliespost, omdat meisjes na het huwelijk deel uitmaken van een andere familie. Een zoon met hogere studies geniet meer aanzien dan een dochter met eenzelfde diploma.

Mijn vader zaliger maakte op instinctieve wijze de opmerking: ‘Spijtig dat je geen jongen bent’ toen ik mijn doctoraat behaalde.

Die ondergeschikte positie schijnt de fabrieksmeisjes echter niet te deren, evenmin als andere vormen van discriminatie in hun nieuwe thuisbasis – zoals het feit dat bazen in de stad de voorkeur geven aan lange en gesofisticeerde juffrouwen als secretaresse, een profiel waaraan ze (nog) niet beantwoorden. Ze maken zich evenmin druk om het seksistische taalgebruik en de traditionele rolpatronen in personeelsadvertenties. Het leven is hard voor iedereen. Het heeft geen zin om in een hoekje te zitten kniezen. Het is eveneens dwaas om te vechten tegen mensen die meer macht hebben in het systeem. In opstand komen druist in tegen hun strategie om laag in te zetten. Op pragmatische wijze kiezen ze ervoor om in kleine, haalbare stapjes hun doel te bereiken. Hun eerste zorg is: het probleem aanpakken, oplossen en voortdoen. Een vaak gehoorde opmerking is dat ze geen tijd hebben om ongelukkig te zijn. In moeilijke omstandigheden

moet men zich sterk houden. Trouwens, sommige meisjes geloven dat ‘een mens niet kan opgroeien in een toestand van geluk. Geluk maakt iemand oppervlakkig. Alleen door leed groeien we op, veranderen we, en bereiken we een beter inzicht in het leven’ (Chang 2009: 85).

Voor deze meisjes heeft ‘weggaan’ (*chuqu*) meer een bevrijdende dan een traumatische weerklank. ‘Ik wilde al jong van huis gaan, een paar dingen leren en iets van de wereld zien’, bekende een fabrieksmeisje aan Leslie Chang. Leven in de stad is ruw en meedogenloos maar een uitgelezen kans om hogerop te raken en beter te worden. De meisjes beseffen dat ze geen ander goed bezitten behalve het jong zijn. Jong zijn staat voor energie, durf en risico’s nemen. Ze willen werken, zichzelf constant verbeteren, nieuwe dingen leren en hogerop klimmen op de sociale ladder. Hun dadendrang komt voort uit hun onstuitbare energie en ijzeren wil. Na 11 uur bandwerk vinden ze toch nog de tijd om iets bij te leren zoals computerlessen volgen. Dit laat hen toe hogerop te geraken op de professionele ladder. Het is geenszins hun bedoeling heel het leven te slijten aan de montageband. De snelheid van de veranderingen in het leven van de migrantenmeisjes op het werk en op persoonlijk vlak is duizelingwekkend en haast onvoorstelbaar voor een Europeaan. Nieuw werk betekent ook een nieuwe sociale identiteit, maar dat deert hen niet. Succes wordt afgemeten aan het maandinkomen en

Afbeelding 2: Van fabrieksmeisje tot office lady. Foto Yang Junpo.

Afbeelding 3: De auteur en haar familie. Foto Michiel Hendryckx.

het roerend goed dat men zich kan veroorloven in een wereld van instant rijkdom en wondermiddelen. Deze meisjes schamen zich niet voor hun bescheiden afkomst. Ze geloven sterk in de maakbaarheid van een beter bestaan. In hun leefwereld is arm geboren niet erg maar arm sterven is een zonde.

Toch zijn deze meisjes niet louter uit op geldgewin. Ze zien migratie als een bewuste daad waarmee ze het lot in eigen handen nemen om levenservaring op te doen en de smaak van vrijheid te proeven. Meisjes moeten noodgedwongen nadenken over het eigen levenslot. De notie van thuis is uitgesteld. Tot hun huwelijk hebben meisjes geen nieuwe thuis om naar terug te keren. Ironisch genoeg speelt dit diepgewortelde seksisme enigszins in het voordeel van de meisjes. Omdat ze minder belangrijk zijn, hebben ze meer ruimte om te doen wat ze willen. De stad, hoewel angstaanjagend, biedt hen de kans om onafhankelijk te zijn van het ouderlijk gezag.

Eenzelfde verschijnsel leeft ook onder de Chinese gemeenschap in België. Het merendeel is afkomstig uit Hongkong, dat geografisch en cultureel aanleunt bij de Parelrivier-

delta. De oudere kinderen, vooral de zoons hebben er meer verantwoordelijkheden in de familie. De oudste zoon draagt zorg voor de jongere kinderen en voor de opvolging van de familie. Het gebeurde vaak dat de oudste zoons hun studie afbraken om de ouderlijke zaak over te nemen. Ook oudere zussen moesten zorg dragen voor de kleintjes. Soms gebeurde het ook dat dochters aan het kortste eind trokken in families met financiële zorgen. In geval van beperkte middelen wordt de zoon en niet de dochter naar de universiteit gestuurd. Dat was niet het geval in mijn familie. Als jongste dochter mocht ik verder studeren en waren mijn ouders erg trots op mijn studieresultaten hier en in het buitenland. Anderzijds ervoer ik geen druk van mijn ouders om te presteren in tegenstelling tot mijn jongere broer. Goed presteren op school was mooi meegenomen maar niet strikt noodzakelijk voor een meisje.

Fabrieksmeisjes zijn evenmin harteloos, die niets en niemand ontzien om het eigen doel te bereiken. Deernis en empathie zijn hen niet vreemd, zoals blijkt uit volgend tafereel: ‘Er kwam een bedelaar met een stok langs ... Liang Rong aarzelde en legde toen zachtjes een appel in het kommetje van de oude man, als in een scène uit een sprookje. Dongguan is een moeilijke plek om in te leven; misschien waren de mensen daarom verrassend aardig voor elkaar’ (Chang 2009:80).

Leven in de stad

Fabrieksmeisjes werken hard maar in hun vrije tijd maken ze ook graag plezier. 's Avonds en in het weekeinde trekken ze de stad in. Nieuwsgierig naar de nieuwste trends in kleding, *make up* en haarstijl beleven ze veel pret in luxueuze winkelcentra. Ze geven zich gewillig over aan de huidige consumptiekoorts in China: ongebreidelde hedonisme, overmatige consumptie en onmiddellijke gratificatie. De drie hebbedingen van deze meisjes zijn mobieltjes, kleren en snacks. In China, waar de klant niet koning maar god is (*Guke shi shangdi*: De klant is god) maakt winkelen deel uit van de nieuwe cultuur en het dagelijks tijdverdrijf, beoefend door een steeds grotere groep vrouwen en mannen. Voor Chinese (en andere) vrouwen heeft winkelen een helend effect. In geval van een emotioneel dipje brengt een bezoek aan een winkelcentrum soelaas. Jonge vrouwen vinden rust te midden van zoveel luxe en sereniteit, pracht en properheid.

De sfeer in de *shopping malls* vormt een tegenpool met de grauwe realiteit in de fabriek: de montagebanden, het lawaai, de stank, gebrek aan ruimte en de grijze, troosteloze fabriekshuisvesting waar ze wonen. ‘Het interieur van een toilet in MacDonalds is zeer goed. Het is er niet alleen bijzonder schoon maar er is toiletpapier en er zijn handdrogers’ (Chang 2009, 67). Bovendien ontwikkelen ze door het verbruik van bepaalde goederen een andere persoonlijkheid. Jeans werd pas op het einde van de jaren 1980 in China geïntroduceerd, maar het kende een instant succes. Dat succes had verschillende oorzaken. Onder het bewind van Mao was er een algemene stijl, die eerder als monotoon, eenvormig en eenkleurig kan omschreven worden. Na de hervorming kwamen Chinezen in aanraking met de weelde en kleurenpracht van Westerse en vooral Amerikaanse consumptiegoederen. In de verbeelding van de Chinezen stond jeans gelijk aan vrijheid, en meer bepaald de vrijheid van Amerikaanse cowboys. Voor vrouwen gaf jeans de mogelijkheid hun vrouwelijke silhouet te tonen. Ze hadden nu ook de vrijheid en de materiële mogelijkheid om zich een vrouwelijk uiterlijk aan te meten. Op die

manier verwerpen de ‘vermannelijking van de vrouw’, ‘de vrouwman’ of ‘de vermannelijking van de supervrouwen’ van onder het maoïstisch bewind.

Andere, meer dagelijkse goederen zoals snacks spelen in op de nieuwe wind van het consumptiegeluk. Gedroogde pruimen zijn een eeuwenoud Chinees tussendoortje. Traditioneel ambachtelijk gemaakt en verkocht op de markt, worden deze lekkernijen nu industrieel geproduceerd. Ter illustratie, op de verpakking van *xizhimei*, vertaald als *beauty plum* wordt het knabbelen aan deze snacks gezien als een daad van moderniteit. Ze zijn immers ‘elaborately made with fresh green plum and featuring unique flavor, Jiabao beauty plum is ideal for modern people’. Materiële cultuur vormt nu een basis-ingrediënt voor de reorganisatie van een nieuwe identiteit: de moderne Chinese man en vrouw, die zich Westerse goederen toe-eigenen en daarmee een andere persoonlijkheid worden.

Fabrieksmeisjes in Dongguan zijn volgens Chang geenszins ongevoelig voor de nieuwe consumptiekoorts. De meisjes, die al langer geleden zijn weggegaan uit hun dorp zijn slechte spaarders. Ze geven graag geld uit aan snacks, *lip gloss*, zilverkleurige mobieltjes, hartvormige medaillons en hun vele paren schoenen met hoge hakken. Ze gaan ook graag naar kappers. Een nieuw kapsel betekent voor velen een nieuw begin, een nieuwe look, en dus een nieuwe persoonlijkheid.

In het werk van Eric Ma dansen de arbeiders – mannen en vrouwen – op het straatplein. Het is er gratis. Er zijn codes noch reglementen. Alles kan en alles mag. Ieder geeft een eigen interpretatie aan dansen. Dansen is een nieuw cultuurgegeven, waarin fabrieksmeisjes zich met volle overgave bekwamen, zoals voor zoveel andere vrijetijdsvormen. Ze maken veel plezier en geven zo vorm aan hun nieuwe identiteit als stedeling. Door hun gebruik van de openbare ruimtes, eigenen ze zich die plekken toe. Na de werkuren behoren sommige pleinen hen toe. Ze ontmoeten er anderen in een meer relaxte omgeving dan de fabriek. Ook *karaoke* heeft snel ingang gevonden in het nieuwe urbane landschap van China. *Karaoke* is het nieuwe tijdverdrijf bij uitstek, dat steeds meer aanhang kent. Daar leren mannen en vrouwen hoe een gesofisticeerde stedeling zich dient te gedragen: zich opmaken om uit te gaan, leren drinken als sociaal tijdverdrijf (en niet om de dorst te laven) en zich dus vertrouwd maken met de bittere smaak van alcohol, leren omgaan met buitenlanders als het hoogtepunt van het nieuwe stadsbestaan, enzovoort.

Sommige meisjes, vooral als ze al langer zijn uitgeweken, openen zelf een bankrekening en zoeken vriendjes. Bovendien wordt het huwelijk uitgesteld om nog meer bij te leren op de arbeidsmarkt. Ze nemen hun tijd om een geschikte kandidaat te vinden, die voldoet aan hun eisen. Omwille van het meisjesoverwicht en de kansen in de stad, ook voor laaggeschoolden, zijn ze niet happig om snel te huwen. Ze zijn dus vaak ook niet de vragende partij. De meeste meisjes zoals beschreven in Chang’s boek wilden zelf iets bereiken voor hun huwelijk.

Ik was vijftien toen ik samen met mijn oudere zus van zestien terugkeerde naar Hongkong met vrienden. Bij wijze van begroeting complimenteerde mijn grootmoeder mij met mijn bril. Ze zei: ‘Ah, je draagt een bril. Dat is goed. Je moet veel lezen en studeren en vooral niet te snel trouwen. Door studie word je een beter en gelukkiger mens. Want na het huwelijk heb je geen tijd meer voor studie’.

Slotbedenkingen

In dit essay richt ik de aandacht op fabrieksmeisjes in Zuid China. Minderjarige meisjes met weinig kapitaal ruilen de eigen vertrouwde omgeving om voor de grote onbekende stad. Hoewel gedreven door een algemene wil om te werken en bij te leren, hebben ze weinig vat op het stadsleven en hun persoonlijk lot. Na enige tijd leren ze hoe te leven en te overleven. Ze veranderen op geregelde tijdstippen van werk, van sociaal netwerk, van uiterlijk en van sociale identiteit. In deze snel evoluerende wereld is er slechts een iemand waarop ze kunnen vertrouwen, namelijk zichzelf. De sterkere meisjes onder hen trotseren tegenslag en discriminatie als noodzakelijk kwaad om het doel te kunnen bereiken. Dit wordt vaak gemeten op basis van geld zoals een lucratieve baan en een riant appartement. Toch zijn ze niet uitsluitend geïnteresseerd in geldgewin maar ook in het opdoen van levenservaring. Hun vastberadenheid vertoont gelijkenis met hun voorgangers, de vrouwen van de Parelrivierdelta, die in tegenstelling tot andere Chinese vrouwen ook financieel de familie bijstaan. Ook de fabrieksmeisjes van vandaag sturen als gehoorzame kinddochters geld terug naar de familie.

Vrouwen in de traditionele Chinese maatschappij worden als tweederangsburger behandeld. Ze waren in alle levensfasen ondergeschikt aan de man: als dochter was ze gehoorzaamheid verschuldigd aan haar vader, als vrouw aan haar man en als grootmoeder aan haar oudste zoon. De vrouwen in de zijde producerende Parelrivierdelta vormden hierop een uitzondering. Van kinds been af werden deze meisjes voorbereid om zijdespinsters te worden. Vaak verdienden ze voldoende om de hele familie te onderhouden. Deze economische autonomie bracht vele vrijheden mee. Relatief weinige vrouwen in deze regio lieten hun voeten binden. Ze hadden ook meer bewegingsvrijheid dan de meeste andere Chinese vrouwen. Traditioneel beperkte de bewegingsvrijheid zich tot boodschappen doen, het bijwonen van feesten en familiebezoek. Vrouwen in de Parelrivierdelta konden gaan en staan waar ze wilden. Bovendien verzaakten sommige vrouwen aan het huwelijk door 'het haar op te kammen' (*sor hei*) en lid te worden van vrouwenhuizen. Een vrouwenhuis functioneerde als een coöperatieve onderneming van vrouwen, die ervoor kozen niet te huwen en samen te leven met seksegenoten. Het voordeel van dergelijke vrouwenhuizen was dat het vrouwen toeliet onafhankelijk te leven van mannen, terwijl ze ook respect kregen in de maatschappij, in tegenstelling tot prostituees.

De zijde-industrie kwam in de jaren 1930 in problemen door de ontwikkeling van rayon en artificiële zijde. Deze crisis deed de druppel overlopen. De druk op deze vrouwen werd alsmaar groter. Kort ervoor verloren heel wat mannen die naar Zuid-oost-Azië zijn uitgeweken hun werk als gevolg van de Grote Depressie. Ze werden ongenadig teruggestuurd naar de eigen regio. Aldus droogden de familie inkomsten uit migratiearbeid op. Deze vrouwen namen toen het heft in handen en migreerden naar het buitenland om huishoudwerk te doen bij welgestelde Chinese en Europese families. Duizenden vrouwen uit de Parelrivierdelta weken zo uit naar Zuidoost-Azië. Deze *amabs*, zoals ze in de volksmond genoemd werden, konden op veel respect rekenen van deze families omwille van hun loyaliteit en niet aflatende toewijding. Daarom worden ze door sommigen ook als *superior servants* getypeerd (Gaw 1988). Zijzelf echter plaatsten hun levenswandel meer in het licht van onafhankelijkheid en vrijheid. 'Ik houd van mijn onafhankelijkheid. Ik verdien mijn eigen kost. Ik maak geld op, dat

Afbeelding 4: De droom komt uit? Foto Yang Junpo.

ik zelf verdiend heb. Ik ben niemand verantwoordig verschuldigd' (Lee Heng, een 84-jaar oude *amah* in Gaw 1988: 38).

De reden waarom ik ingezoomd heb op deze groep van migranten is om het algemeen discours en beeldvorming van migratie gekenmerkt door achterstelling en achterstand te doorbreken. Wat me vooral raakt is hun rotsvast vertrouwen in de maakbaarheid van het eigen leven en het voluntarisme dat ze aan de dag leggen om dat te bereiken, onverstoord en vastberaden zonder al te veel hulpbronnen van buitenaf. Dit herinnert me aan de vele generaties Chinese vrouwen, die ondanks hun tweederangspositie in de maatschappij over overmatige levenslust en -kracht beschikken en die zich toch een positie konden verwerven. Alleen rest de vraag van de duurzaamheid van de financiële verworvenheid en de vrijheid. In hoeverre kunnen ze de vrijheid vrijwaren na het huwelijk? Dat dit een heikel punt is, blijkt uit de bewuste keuze van hun voorgangers, de *amabs*, die verzaakten aan het huwelijk om hun autonomie te behouden. Wat ik in dit essay wens te betogen is dat men niet zomaar het gangbaar migratiediscours van achterstand en achterstelling kan overplaatsen op de interne migratie in China nu. China verandert duizelingwekkend snel. De modernisering heeft ook een mentaliteitswijziging teweeggebracht. Er is het modernistisch geloof in de vooruitgang en de toekomst. Deze meisjes bruisen van levenskracht en beschikken over een ijzeren doorzettingsvermogen. Ze bewegen zich in een maatschappij, die hoopvol naar de toekomst kijkt.

Interne migranten louter reduceren tot passief slachtoffer van het groot kapitaal doet niet alleen de waarheid geweld aan maar het getuigt ook van intellectuele luiheid of gebrek aan verbeelding en empathie met de hedendaagse Chinese samenleving. In China wordt luid en intensief gedroomd van een beter leven.

Bibliografie

- Bakken, B. (red.), *Migration in China* (Oslo 1998).
- Chang, L., *Indringend portret van twee jonge vrouwen in het moderne China* (Amsterdam en Albert Witteveen 2009).
- Davin, D., *Internal migration in contemporary China* (Basingstoke 1999).
- Gaw, K., *Superior servants. The legendary Cantonese amahs of the Far East*. (Oxford: 1988).
- Ma, E., en D. Tse, *Working and spending in south China: a methodological experiment with visual anthropology* http://www.inter-asia.org/journal/correlative_photo/vol6/01/photo.htm.
- Pun, N., *Made in China: Women factory workers in the global workplace* (Durham en London 2005).
- Zhang, L., *Strangers in the city: reconfigurations of space, power and social networks within China's floating world* (Stanford: 2001).